

NOORTE TÖÖTUS – EELDUS TÕRJUTUSE TEKKEKS

Margit Auväärt

Autor annab ülevaate Pärnus ja Pärnumaa valdades läbi viidud kvalitatiiv-uuringutest tööturu ja sotsiaalse tõrjutuse seoste kohta. Näidatakse, et enamikel juhtudel viib töötus sotsiaalse tõrjutuseni. Majanduslik tõrjutus annab teed ühiskondlikule ja kultuurilisele tõrjutusele, kus rahaliste vahendite nappus viib enesehaletsuse ning sotsiaalse osaluse vähenemisele. Töötuse põhjustajaks ja tagajärjeks on kitsas sotsiaalne võrgustik, kuna noortel napib vajalikke tutvusi ja töötuks olemise aja jooksul võivad need veelgi väheneda. Noortele tähendab töötus suuremat sõltuvust teistest pereliikmetest, kasvanud pinget iseendas ja perekonnas, üksildust ja sotsiaalset tõrjutust selle tulemusena.

Sissejuhatus

Sotsiaalset tõrjutust ning noorte töötust on Eestis vähe uuritud. Samas on need keerulised ning mitmetahulised nähtused, mille uurimiseks kvantitatiiv-andmetest üksi ei piisa. Kirjeldatakse küll töötuid ning nende karakteristikuid, kuid vaja on ka mõista ning jälgida sotsiaalse tõrjutuse protsessi ja välja selgitada fakteid, mis põhjustavad ja leevendavad tõrjutust. Lisaks tööjõu-uuringutele ning erinevate autorite analüüsidele nõuab tööturu ja sotsiaalse tõrjutusega seonduv probleemistik täiendavat uurimist ka kvalitatiiv-uuringute toel. Seetõttu viis autor läbi 20 kvalitatiivintervjuud Pärnus ja Pärnumaa valdades vahemikus detsember 2004 - märts 2005. Uuringu eesmärgiks oli süvaintervjuude alusel välja selgitada ja analüüsida noorte töötuse põhjuseid ning töötuse mõju sotsiaalselt tõrjutuks muutumisele.

Intervjueeritavad olid vanusevahemikus 16-24, noortega teostati 17 intervjuud. Intervjueeriti ka kahe valla sotsiaaltöötajat ja Pärnumaa Tööhõiveameti nõustajat. Valimis oli nii maa- kui ka linnanoori, et uurida, kas töötusele ja tõrjutusele omab mõju piirkond, kus noor elab. Kvalitatiiv-uuringu uurimismeetodina kasutati struktureerimata raamküsimumstikuga süvaintervjuud, mis on paindlik intervjueerimisinstrument, kuna võimaldab vajadusel teemat täpsustada ja seeläbi sügavamalt probleeme uurida. Analüüsi paremaks mõistmiseks on kasutatud intervjuude katkeid.

Noorte töötuks jäämise põhjused

Intervjuude läbiviimisel sai autorile selgeks, et iga konkreetne juhtum ja inimene on erinev ning töötus ja tõrjutus on omavahel põimunud mitmetahulised sotsiaalsed nähtused. Seost töötuse ning tõrjutuse vahel ei ole Eestis ka varem

Noorte töötus – eeldus tõrjutuse tekkeks

Margit Auväärt

uuritud (Kutsar (1997, 2002) on uurinud pigem vaesust), samas kui sotsiaalse tõrjutuse temaatika hakkab järjest enam maailmas kõlapinda leidma.

Eesti tööturuuurijad (Venesaar et al. 2001, Võormann et al. 2001) on pidanud madalat haridustaset üheks olulisemaks põhjuseks, miks noored töötud on. Läbi viidud intervjuud näitavad, et madal haridustase on tõepoolest takistuseks töö leidmisel. Paljud tööandjad võtavad haridustaset ning läbitud klasside arvu märgina inimese kohusetundlikkusest – kui noor ei ole pidanud vastu koolipingele ning täitnud saadud ülesandeid, siis on kahtlane, kas temast ka tubli töötaja saab. Tihti jääb madala haridustasemega noortel puudu ka sotsiaalsetest oskustest, nagu näiteks enese väärtustamine. Kooli katkestamine on tihti seotud ka noore varajase tõrjutusega, kuna ümbritsev keskkond oli noore suhtes vaenulik või ükskõikne. Kui noor ei saanud läbi oma klassikaaslastega ja õpetajatega, siis on tal ka täiskasvanuna raske suhelda.

Ivo 22, haridus 8 klassi, töötud 6 kuud:

„Jätsin kooli pooleli, kuna õpetajad mulle ei meeldinud ja paistis, et mina ka neile ei meeldinud, kiusasid mind ainult. Ma ei tahtnud enam koolis käia. Mõtlesin, et lähen hoopis tööle.”

Kui noor on edukalt lõpetanud üldhariduskooli ning mingeid lisaoskusi ei ole, siis on tal samuti raske tööd leida. Ainult keskharidusega on tööturul väga raske läbi lüüa, sest noor ei oska ühtegi ametit. Eestis on reegliski saanud, et peale põhikooli lõppu suunduvad noored gümnaasiumidesse, kutsekeskkooli minnakse siis, kui mujale sisse ei saada või kui on tõeline soov õppida ametit. Tänapäevane Eesti haridussüsteem toodab hulgaliselt töötuid, kellel ei ole tööturu jaoks sobivat haridust. Samas on juhtumeid, kus kõrgharidusega noored on samuti töötud. Ka ülikoolides õpetatakse erialasid, mida tööturul tegelikult nii palju ei vajata. Läbi viidud intervjuudes olid töötuse põhjusteks nii õpitud erialal tööleidmisvõimaluste puudumine, kui ka enese alahindamine.

Kadri, 24, kõrgharidusega, töötud 1 aasta ja 1 kuu:

„Lõpetasin Pärnu Kolledžis sotsiaaltöö korralduse eriala. Selles töövaldkonnas Pärnu linnas küll midagi liikumas ei ole, kõik kohad on kinni, kes ikka ära läheb. Aga ma tahaks just sellel erialal tööd teha, mis ma õppinud olen.”

Enamik noori ei soovi ka mingeid ameteid ega oskusi juurde õppida. Põhjuseid selleks on mitmeid. Esmalt tähendab mõnede peale keskkooli lõppu näiteks kokaks õppima minemine justkui tagasikäiku – kuidas minna kutsekooli, kui kõik teised lähevad ülikooli? Praegused noored ei tahagi mingit lihtsat tööd teha, enamik tahaks ikka tähtsal ametikohal töötada. Mõnede ametite, näiteks manikööri, õppimine, nõuab noorelt endalt või perelt suuri rahalisi ressursse, mida paljudel ei ole, enamus koolitusi on tasulised. Paljudel on ka suhtumine, et kui tuldi koolist ära, kuna ei tahetud enam õppida, siis miks peaks jälle kooli minema, et mingit ametit õppida. Kui aga noor soovikski end täiendada ning võib-olla isegi ülikooli minna, siis seda tööandjale tunnistades võivad väheneda

tema tööleidmisvõimalused. Noore tõrjutus süveneb nii isiklike kui ka enesest sõltumatute põhjuste tõttu.

Merli 20, kutsekeskharidus, töötü 8 kuud:

*„Viimasel töövestlusel oli mul nii, et nad küsisid, et kuna mul on Tihe-
metsa haridus, kas ma tahan ka kuhugi edasi õppima minna. Ma siis
vastasin, et tahan jah ülikooli minna. Nad ütlesid seepeale, et ma ei
kõlba, siis jääb see töökoht tühjaks. Ma siis ütlesin, et mul oleks kool
ainult nädalavahetustel, kuna lähen kaugõppesse. Aga neile ikka ei
sobinud.”*

Enamiku tööandjate jaoks on kõige olulisem eelneva töökogemuse ole-
masolu. Mõningal määral on see arusaadav, kuna tööharjumuse kasvatamine ning
noore väljaõpetamine võtab lisa-aega. Samas on tegemist „surnud ringiga”, sest
kui noorele töövõimalust ei anta, siis ta vajalikku töökogemust ei saagi. Paljudel
noortel põhjustab see stressi, kuna teadvustatakse endale, et ilma töökogemuseta
puudub võimalus üldse tööle saada. Enamikul intervjuueeritavatest ei olnud arves-
tatavat varasemat töökogemust, välja arvatud mõned koolivaheajal tehtud juhu-
tööd. Töökogemuse puudumine sai otsustavaks ka ametit oskava, kõrge haridus-
tasemega töötute puhul, ka praktikat kooliajal ei taheta töökogemusena arves-
tada.

Kristjan 19, keskkharidus, töötü 2 kuud:

*„Paljudel töökohtadel on vaja, et sul oleks paber ette näidata, eriti on
töökogemust vaja, eelnevalt peab kuskil tööd olema teinud. Tegelikult
on see vale, sest kuidas sa saad olla eelnevalt töötanud, kui sa ei saa
üldse esimest korda tööle. Esimene töö, mis sul on, peab olema saa-
dud tutvuste kaudu, et keegi tuttav võtab su tööle, siis saad sealt selle
kogemuse kätte, et saad järgmises kohas seda näidata.”*

Tööotsijate noorus tuleb neile tööotsingutes nii kasuks kui kahjuks.
Ühelt poolt on Pärnumaa tööhõiveameti (edaspidi THA) konsultandi arvates
noortel ikkagi lihtsam tööle saada kui näiteks 50 aastasel naisel, kuna üldiselt
on meil ikkagi noortele suunatud ühiskond. Samas võib noorus ka kahjuks tulla.
Noori peetakse vastutustundumateks ning muutlikumateks. Arvatakse, et nad
on esimesel võimalusel valmis töölt lahkuma. Eks mõningal määral ole see ka
õige, kuna noorel ei ole veel nii palju kohustusi. Intervjuude alusel võib väita, et
enamik noori on valmis end töökohaga pikalt siduma, kui vaid võimalus antaks.
Mulje kohapüsimatutest noortest on tekkinud väheste näidete, mis aga paremini
meelde jäävad, alusel.

Veronika 18, haridus 10 klassi, töötü 3 kuud:

*„Sain isegi mõned potentsiaalsed töökohad, aga seal oli igal pool põhi-
line jutt, et sa oled ju liiga noor, me ei saa sulle asju usaldada, see on
nii vastutusrikas töö.”*

Noorte töötus – eeldus tõrjutuse tekkeks

Margit Auväärt

Oluline mõjur noorte naiste töötuks jäämisel on lapse (laste) olemasolu. Kui ilma lapseta on noorel raske tööle saada, siis lapsega tundub see vahel pea võimatu. Tööandjad peavad noori emasid väga riskantseks tööjõuks. Lapsega emad jäävad üldjuhul tihedamini (lapsega) haiguslehele ning nad vajavad mõnikord ka paindlikku tööaega (näiteks tahavad töölt varem lahkuda, et lapsele lasteaeda järele minna vms). Mõnikord võetakse aga riskirühmana ka noori naisi, kellel pole veel lapsi. Põhjuseks on see, et kuna naine on noor, siis võib ta lähemal ajal sünnitada.

Väga oluline mõju noore tööleidmisvõimalustele on piirkonnal, kus noor elab. Kuna intervjueriti ka valdade noori, siis võib järeldada, et mida kaugemal keskusest noor elab või mida halvem on tööturuolukord vallas, seda vähem võimalusi on tal tööd leida. Enamikes valdades on spetsiifilised töökohad – näiteks seaveskid, farmid – ning noorel, kes sellist tööd teha ei taha, on võimatu tööle saada. Kui tööd pole isegi vanematel, parimas tööjõus olevatel inimestel, siis ei pruugi seda jätkuda ka töökogemuseta ning tihti hariduseta noortele.

Ka pole valdades sageli rahuldavat transpordivõimalust, mis lõikab noored ära ümbritsevast maailmast ja töö leidmise võimalusest. Bussid käivad ainult hommikul ja õhtul või ei sobi need tavaliste töölkäimisaegadega. Noored on tegelikult väga huvitatud kodukohta elama jäämisest, kuid kui neile seal mingit rakendust ei ole, siis peab enamik lahkuma. Kui transpordivõimalus ka on, ei tasu linnas tööl käimine end tihti ära – päevas kuluks bussisõidu peale 70-100 krooni. See tähendab, et nad peaksid linnas kõrget palka saama, et neile endale ka midagi jääks. Teine võimalus oleks linna korter üürida, kuid see võtaks samuti suure osa teenitavast palgast. Teisest küljest – kas nad on üldse psühholoogiliselt valmis linna asumise ja tööl käima? Nagu nad ise ütlevad, ei tunne nad linnas kedagi, keegi neid sinna ka ei oota. Nõuab suurt ettevõtlikkust endale linna elamispiindu otsida, töökoht leida ning end vanemate ning kodukoha kaitstusest „välja rebida”.

Ka noorte iseloomuomadused mängivad töötuks jäämisel ning tööle saamisel suurt rolli. Tänapäeval on väga oluliseks muutunud inimese enda aktiivsus ja huvitatus töökohta leida. Tihti aga jääb noorel julgusest ja ettevõtlikkusest puudu, ei osata veel enda eest seista ja end väärtustada. Mõni noor soovis küll väga tööle minna, kuid tema tagasihoidlikkus pole tal lasknud tööandjale soodsat muljet avaldada. Tööturul on karm konkurents, sest ühesuguse haridustaseme ja töökogemuse juures hakkab rolli mängima inimese atraktiivsus tööandjale. Noortel pole aga veel oskust ja kogemust end tööturul „müüa” ning seetõttu on just tagasihoidlikumad, introvertsed inimesed raskemas olukorras. Probleemiks on vähene sotsialiseeritus – ka koolis ei õpetata, kuidas olla läbilöögivõimeline, kuidas konflikte vältida ja konkurentsitingimustes paremini hakkama saada.

THA konsultant:

“Noored võivad olla kärsitud, nad ei pane vastu tööotsimispingele. Noor ei taha minna paluma, et keegi teda tööle võtaks, nemad kuskile “kerjama” ei lähe. Osad on tagasihoidlikud, ei tahagi tööle minna, istub niisama kodus, saab 400 kr taskuraha, vanemad toidavad. Energilised saavad ka ruttu tööle, kui aga pole eriti energiline, siis läheb neil kauem aega, sest tööandja tajub ka ära, kas ta on aeglane või ei taipa hästi, et vajab pidevalt juhendamist. Iseloomuomadused

mängivad suurt rolli, üks näiteks on hakkaja küll, aga ta läheb kergesti riidu tööandjaga ja on nii kärsitu.”

Mitmedki autorid (Eamets 2003, Kutsar 2002) on noorte puhul pidanud oluliseks töötuse ja vaesuse põhjuseks liiga kõrgeid ootusi töökohale, tekkida võivad ebarealsed palgaootused. Intervjuude põhjal võib aga väita, et liiga kõrgeid ootusi noored töökohtadele ei esita. Kui vaadata palgasoove, siis maanoortel on need madalamad kui linnanoortel. Linnas oli nõutav palk vahemikus 3000–5000, maal 2000–4000 krooni kätte. Noored tajusid hästi ka oma võimeid, haridust ning potentsiaali, sest ülikõrgeid ootusi lähtuvalt tema oskustest ei esitanud peaaegu keegi. Vaid üks noormees, kellel on keskeriharidus, nõudis linnas vähemalt 10 000 krooni. Töötuks jäämise põhjused ning kestus on noortel väga erinevad, sõltudes nii neist endist kui ka ümbritsevast keskkonnast. Väga paljud noored oleksid valmis töötama, kuid neile ei anta võimalust. Samas on oluline ka inimese enda motivatsioon tööd leida.

Tõrjutuse erinevad ilmingud noorte töötute hulgas

Kui noor on erinevatel põhjustel töötuks jäänud, siis hakkavad tasapisi ilmnenema tõrjutuse tundemärgid. Sotsiaalne tõrjutus on mitmetasandiline ja dünaamiline, kuna võib avalduda erinevates vormides. Sotsiaalset tõrjutust uurinud autorid (Shucksmith 2004, Commin 1993, Giddens 2001) on nimetanud erinevaid viise, kuidas inimene tõrjutuks muutub. Üldjoontes taandub see aga ikkagi majanduslikule, kultuurilisele ja ühiskondlikule tõrjutusele, mida eelnimetatud autorid on oma töödes ka välja toonud. Samas on just töötust peetud sotsiaalselt tõrjutuks muutumise põhiliseks tõukejõuks, kuna töötamises sisaldub sissetulek, identiteet, enese väärtustamine ja sotsiaalsed võrgustikud.

Majanduslik tõrjutus

Majanduslik integratsioon tähendab indiviidi võimalust osaleda tööturul, omades nii ühiskonna jaoks majanduslikku tähendust kui ka võimalust äraelamiseks. Majandusliku tõrjutuse uurimisel oli vaatluse all noorte töötute sissetulek ja selle iseloom. Üldjuhul on inimesele töötuks jäämise ja töö mitteleidmise esimeseks tagajärjeks sissetuleku puudus ja toimetuleku raskenedmine. Enamik intervjueeritavatest noortest ongi väga mures just oma rahalise olukorra pärast. Finantsiline sõltumatus ja iseseisvus on noortele väga olulised ja märgivad murdepunkti noorukist täiskasvanuks saamisel. Töötus, ja seega majanduslike võimaluste piiratus, omabki väga olulist mõju just noorele inimesele, kuna tal on siis raskem iseseisvuda (näiteks korterit osta/üürida). Intervjueeritud töötute puhul oli selgelt näha töötuse mõju nende sotsiaalsele iseseisvumisele, kuna peaaegu kõik küsitletud elavad endiselt vanemate juures. Paar noort elab ka koos elukaaslasega, kuid sellisel juhul sõltutakse elukaaslase sissetulekust.

Egert 24, kutsekeskharidus, töötü 5 kuud:

“Mõtlen kogu aeg, et tahaks oma elu peale minna, et saaks hakkama ilma vanemateta. Tahaks tööle minna ja ise raha teenida.”

Noorte töötus – eeldus tõrjutuse tekkeks

Margit Auväärt

Sissetulekute suuruse järgi otsustades järeldust noorte tõrjutuse kohta teha ei saa, sest on neid, kes peavad oma raha eest ostma ka süüa ning maksma makse, teised võivad seda kulutada vaid enesele. Järgnevas analüüsis võrreldakse intervjuueeritud noori summade, mis neile enda tahtmise järgi kulutamiseks jääb, alusel.

Üldiselt võib öelda, et noored töötud ei saa enesele suuri kulutusi lubada. Nad peavad väga täpselt arvestama, kui palju millelegi kulub ja kas nad saavad seda endale lubada. Kõige halvemas seisus on noored, kellel jääb kätte alla 300 krooni kuus. Üldiselt jäi noortel enda jaoks alla 500 krooni kuus. Kui arvestada, et noored tahavad väljas käia, endale midagi osta, on selle rahaga väga raske toime tulla. Eriti tähtsaks muutus rahaprobleem maanoorte puhul – kui bussipilet Pärnusse ja tagasi maksab umbes sada krooni, siis on väga raske ringi liikuda, üritustest osa võtta, endale midagi osta ja ka tööd otsida. Mõningal määral on parem olukord noortel, kes on end ametlikult töötuks registreerinud, kuna neile laekub iga kuu ligikaudu 400 krooni töötü abiraha. Noored püüavad võimalikult vähe kulutada, põhiliselt hoitakse kokku sotsiaalse suhtlemise arvelt – vähem käiakse väljas, osaletakse ühiskondlikus elus (teater, kino). Mida raskemas seisus noor rahaliselt on, seda rohkem rõhutab ta ümbritseva elu kallidust ja tunneb muret oma hakkamasaamise pärast. Noorte puhul on kõige olulisemaks siiski sotsiaalne sarnasus, „olla selline nagu teised”. Kui rahaliste võimaluste puudujääkide tõttu see neil ei õnnestu, tunnevad nad end tõrjutuna.

Sotsiaalne tõrjutus ja vaesuse oht ähvardab kõige rohkem väga madala sissetulekuga, THA-s registreerimata noori, kes valdavalt elavad maal. Samas ei saa kõiki noori töötuid majanduslikult tõrjutuks pidada. Paar intervjuueeritavat said endale siiski kõike, mida tahtsid, lubada, kuna said paar tuhat krooni kuus enese peale kulutada. Ema-isa, elukaaslane maksid toidu, eluaseme eest ning noor sai piisavalt raha, et elu nautida. Siinkohal muutus noore jaoks küsitavaks vajadus tööle minna, kuna kodus olles sai ta puhata, teha seda, mis ise heaks arvab ning kulutada pea samapalju kui ta muidu palka saaks.

Liisi 22, kõrgharidus, töötü 7 kuud:

„Elan oma elukaaslase rahast, ta tegeleb autodega ja saab piisavalt raha, et me mõlemad sellest ära elaksime. Ta annab mulle niisama raha ja kui vaja, küsin juurde, piire ta mulle ei sea. Praegu naudin elu.”

Sissetulekute iseloomu järgi võib noored jagada kolme gruppi – need, kes saavad raha ainult vanemate ja elukaaslase käest, ja need, kes saavad seda riigilt (töötü abiraha, tootjakaotuspension, pension), osa käib ka ise juhutöödel. Kõige raskemas olukorras on vaid vanematest ja/või elukaaslasest sõltuvad noored, kuna finantsiliste vahendite nappus ja teistest sõltumine võib viia enesehaletsuse ja motivatsiooni languseni. Kuna noortele töötutele ei anna elukaaslane või vanemat tavaliselt mingit kindlat summat kuus, siis peavad nad vajadusel seda ise küsima. See aga põhjustab lisapinget, kuna iga oma väljaminekut on tarvis põhjendada. Samuti mõjub noortele halvasti teadmine, et nad on kellestki sõltuvad.

Moonika 19, põhiharidus, töötu 5 kuud:

„Saan raha oma mehelt ja emalt. Saan seda siis, kui mul vaja on ja küsima lähen. Iga kuu vajan erinevalt. Pean põhjendama, miks mul raha vaja on.“

Mõningatel juhtudel on probleemiks ka vanemate ning elukaaslase enda toimetulek, mistõttu noor ei saa alati ka neile lootma jääda. Mõnikord peavad noored hakkama saama ilma rahata ja seega ei saa üldse endale midagi lubada. Ühest Pärnumaa äärevallast pärineb näide, mil noormees ei saanud koolis käia, kuna vanematel polnud raha maksta kinni sõitu kooli ja ühiselamu üüri. Seejärel tuli ta koolist ära, kuid tööd ei saanud, ka praegu, töötuna, peab ta hakkama saama umbes 100 krooniga kuus, mis talle vanemate poolt antakse. Midagi peaks ette võtma kutsekooli õpilaste toimetuleku hõlbustamiseks, et noor saaks omandada eriala hoolimata vanemate rahalistest võimalustest. Hetkel toodab riik oma tegevusega ise tõrjutuid juurde, kuna kui noor on pärit tõrjutud vanematega perest, siis on tal oht ka ise tõrjutuks muutuda.

Paremini saavad hakkama noored, kes saavad toetust riigilt või käivad ise juhutöödel. Kuna üldiselt võib väita, et sissetulekute väiksuse tõttu on noored töötud sotsiaalselt tõrjutud, siis muretsevadki nad kõige rohkem just oma rahalise olukorra pärast. Mõnedel noortel on olukord nii halb, et nad oleksid nõus igasuguse palgaga ja igasuguse tööga, peamine, et palka makstaks.

Ivo 22, haridus 8 klassi, töötu 6 kuud:

„Käin vahest naabrile puid saagimas, sealt tuleb mingi raha. Meil maal ei ole üldse tööd. Praegu oleks nõus juba igasuguse palga eest igasugust tööd tegema, kodus nüristun ära.“

Noore tööleidmisvõimalustele seab piirid kitsas sotsiaalne võrgustik. Töötuse puhul kitseneb see võrgustik veelgi, kuna vähenevad suhtlemisvõimalused kooli- ja töökaaslastega. Kui vaadelda põhilisi tööotsimisviise Eestis, siis esikohal on sõbrad ja tuttavad, seejärel ajaleht ja internet (Undusk 2005). Kuna Pärnus ja Pärnumaal on vabu avalikustatud töökohti väga vähe, siis arvatavasti ongi põhiline uute töötajate värbamise viis tutvus. Intervjueeritud noortel aga selliseid tuttavaid, kes suudaks nad tööle aidata, ei olnud. Küsimuseks muutubki noore inimese sotsiaalse võrgustiku efektiivsus, suurt rolli hakkavad mängima ringkonna „kvaliteet”, kus noor liigub, tema vanemate tutvused. Järelkult on tõrjutuse puhul märgata kumuleerumist – kui noor on ilma vajalike oskuste ja kogemusteta ning tema tutvusringkonnas ei ole piisavalt kasulikke tutvusi, siis on noore töötus püsiv. Intervjueeritavate jaoks oli tööotsimisviisidest esikohal kohalikust ajalehest tööpakkumiste lugemine, kuid nagu märkis ka THA konsultant, paneb tööandja alles viimases hädas pakkumise lehte. Seega püüavad noored Pärnu ja Pärnumaa töötud leida tööd viisil, mis tegelikult on kõige ebaefektiivsem. Tutvuste vajadust töö leidmisel tunnistasid ka noored ise.

Merli 20, kutsekeskharidus, töötu 8 kuud:

„Ma olen praegu sellepärast töötu, et mul pole tutvuseid, aga need

Noorte töötus – eeldus tõrjutuse tekkeks

Margit Auväärt

on kõige olulisemad. Ma saadan küll CV-sid ja käin vestlustel, aga tegelikult on paljud kohad ammu ette ära jagatud.”

Kuna intervjuud viidi läbi nii linnas kui maal, siis saab vaadelda ka piirkondlikke erinevusi. Valdades on väga halb majanduslik situatsioon, töökohti on vähe ning tööd pakutakse vaid mõnes valdkonnas. Valitseb nii struktuurne tööpuudus, kui ka töökohtade puudus. Mõnes maapiirkonnas on enamik inimesi töötud ning elavad toetustest ja abirahadest. Sellises asulas ei ole töötuks olemine erand, pigem reegel. Seega ei ole noored töötud tõrjutud võrreldes teistega, kuid probleemiks on elupiirkonnast tingitud kogukondlik tõrjutus.

Tali valla sotsiaalnõunik:

„Meil palju hooajatöid, kevadel pakub üks firma kivide korjamist, seal käivad ka lapsed nädalavahetustel. Peamised tööandjad on vald, kool ja pood. Meil oli ka üks suur metsafirma, mis alustas kolmekümne töötajaga, aga sinna on nüüd 3 alles jäänud, kuna ei ole toodangut kuhugi panna. Tegelikult töökohti meil eriti ei ole.”

Töötute noorte puhul võib leida maa ja linna vahel erinevusi kui ka sarnasusi. Maanoortel on siiski mõningal määral raskem töötusest välja rabeleda, kuna töökohti lihtsalt ei jätku – ajalehed, internetiportaalid pakuvad üldjuhul tööd linnadesse. Rasket füüsilist tööd noor üldjuhul teha ei taha, kuid kui muud pakkuda ei ole, on töötus paratamatus. Kuna majanduslik olukord on maal halvem, siis on üldjuhul maanoortel ka halvemad rahalised võimalused. Trennid, peod, poed, üritused on linnas ning linna sõitmine ning sotsiaalne suhtlemine on maanoortel veelgi enam raskendatud kui linnanootel.

Ühiskondlik tõrjutus

Lisaks majanduslikule dimensioonile omab töötuse mõjude uurimisel tähtsust ka ühiskondlik mõõde. Samas on see dimensioon mõjutatud majanduslikust aspektist, kuna finantsilised võimalused omavad suurt rolli inimese kaasatusele ühiskonda.

Ühiskonnas eeldatakse, et noorus on just see aeg, mil noor on vaba, saab lõbutseda ja elust rõõmu tunda. Osa noorte töötute puhul on aga töötuks jäämisega sotsiaalne läbikäimine vähenenud – kui enne töötuks jäämist noor suhtles klassi-, kursusekaaslaste, õpetajatega, siis nüüd piirdub tema suhtlusringkond üksikute sõpradega ja vanematega. Maapiirkonnas on olukord halvem, sest kui enamik sõpru käib tööl või õpib mujal, siis ei olegi töötul eriti suhtlemisvõimalusi. Kuna maal jääb noori aina vähemaks, siis ei olegi noorel seal kellegagi suhelda.

Intervjueeritud noorte puhul jäi silma, et enamik neist oli oma olukorra pärast väga mures ning seetõttu oli vähenenud ka nende suhtlus sõprade ning ümbritseva keskkonnaga. Paljud ei tahtnud eriti ringi liikuda, kuna kohates tuttavat või vana õpetajat, on halb tunnistada, et ei tee midagi, puhkan, istun kodus. Enamik noori töötuid on ise oma tõrjutuse põhjustanud, kuna nad hābenevad oma staatust. Ühiskond määrab kindlaks trajektoori – kool, töö, pere – ning kui keegi

sellele ei vasta, võib juhtuda, et inimene on tagaselja hukka mõistetud. Kuigi sõbrad või vanemad noori töötuse pärast otseselt hukka ei mõista, tunneb noor ise, et ta ei käitu nii nagu peaks. Eesti ühiskonda iseloomustabki see, et noortele pannakse koolis, kodus, ajakirjanduses ootused olla edukas, saada head palka ning kui mingil põhjusel ei suudeta neid ootusi täita, on noor ebaõnnestunud. Töötuse häbikoorem on tihti nii raske, et noor ei suudagi selle alt välja rabeleda.

Hanna 22, kõrgharidus, töötu 5 kuud:

„Otseselt pole keegi midagi öelnud selle kohta, et ma tööl ei käi, aga mul on endal imelik. Ma olen mõelnud, et see paneb tegelikult inimesi vältima, ma ei taha neid näha ja öelda, et mida ma teen ja ikka veel kodus olen, nemad võib-olla on mõnes tähtsas ametis. Ei taha küll kedagi näha, kuna kõik küsivad, et mida sa teed, kas sa juba tööd otsid, oled midagi leidnud.”

Tõrjutuks muutumise puhul mängib rolli ka suhtlusring – kui palju on noorel sõpru ja tuttavaid. Enamikul noortest töötutest oli küll sõpru, kuid nendega kokkusaamiste arv on vähenenud seoses töötuse kestusega. Paljud väga head sõbrad on näiteks mujale kolinud, läinud kaugemale kooli või tööle, jättes noorele ainsaks suhtlusringkonnaks vanemad või elukaaslase. Just noorematel töötutel on nädala sees väga igav, kuna kellegagi ei ole suhelda. Tihti on ka sõbrad väga hõivatud ning töötu sõbra jaoks on raske aega leida. Mida rohkem töötu suhtleb oma sõpradega, seda positiivsem ta oma tuleviku suhtes on. Väga palju sõpru väitis end omavat siiski vaid mõni intervjueeritavatest, kusjuures ühel juhul tundus, et seda väideti vaid endast hea mulje jätmiseks – ma võin küll töötu olla, aga mul on palju sõpru. Sõprade arv korvab noore tegeliku tunnustamispuuduse. Enamikul intervjueeritavatest on siiski vaid paar-kolm väga head tuttavat, teatud kontingendil – lastega emad, pikaajalised töötud – puuduvad sõbrad hoopis. Neil noortel on suhtlemisvajaduse puudujääk, mida nad korvavad televiisori vaatamise ning poes suhtlemas käimisega.

Airika 24, põhiharidus, töötu 3 aastat:

„Noortega ma läbi ei käi, naabrid on pensionärid ja osad sõbrannad on ka üle kolmekümnesed, need on praegu lastega kodus ja tööl ei käi. Nendega saan vahest kokku, aga tavaliselt vaatan parem kodus seelikaid, need on mu lemmikud.”

Kui vaadelda sõprade mõju töötusest „väljarabelemisele”, siis olulisi mõjusid välja tuua ei saa. Mõnele noorele on sõbrad etteheiteid teinud, kuna nende arvates läheb sõber töötuna raisku. Otsesest halvaks panu aga sõprade hulgast ei tulnud, kuna enamikul noortel on selgeks saanud, et tööle saada ei ole lihtne. Konkreetseid „töötute sõprusringe” intervjuude alusel samuti ei tuvastanud. Enamikul noortest on maksimaalselt kaks töötut tuttavat, kes ei kuulu lähimasse suhtlusringi. THA konsultandi sõnul on aga ka selliseid sõpru, kes sisendavad töötule, et nagunii töökohti pole ja keegi neid tööle ka ei võta – sellisel juhul on sõprade mõju töötuse süvenemisele ilmne. Samas on tööle saamisel oluline

Noorte töötus – eeldus tõrjutuse tekkeks

Margit Auväärt

ka see, mis ametid sõpruskonnas prestiižsemad on. Kui põlu alla on sattunud „madalamat“ sorti töökohad – müüjad, liinitöölised – siis ei soovi ka noor sellist tööd teha. Kuigi intervjuudest ei avaldunud märkimisväärselt suuri mõjutusi sõprade poolt, mõjutavad siiski ka nemad edasist käitumist ning seetõttu püütakse ikka tegutseda nii nagu teised. Seega omavad sõprade-tuttavate töökohad ning palgad mõju ka noore töötuse ootustele ja soovidele töökoha suhtes.

Juba mainitud vanemate ning elukaaslase toetus on noore töötuse jaoks ülioluline, seda nii finantsiliselt kui ka psühholoogiliselt. Tihti on just vanemate abi ja suunamine noore jaoks olulised – nende toetus aitab eitavatele vastustele vaatamata lõpuks töökoha leida. Noored ise seostavad vanemaid ja elukaaslast just rahalise toetusega, kuid on näha, et nendepoolne halvustamine läheb neile rohkem hinge kui sõprade oma. Pikemat aega töötutele noortele hakkasid vanemad tasapisi märku andma, et noor võiks tööle minna, kuid otsesed halvastiütlemised tekkisid seoses raha lõppemise või tülli minemisega. Vanemate ükskõiksus ja pidev näägutamise vaid süvendas tõrjutust, kuna tekkis trots vanemate ja maailma vastu. Nii süvendati ka noore häbitunnet töötuse olemise pärast, mis võib viia eemaldumiseni ühiskonnast.

Intervjueeritud noorte puhul vähenes ka usaldus võimulolijate vastu. Kaudselt on süüdi poliitikud, et maal töökohti ei ole, et noortel nii raske on tööle saada, et koolis on raske. Poliitika ei huvita töötuid noori ning neile ei lähe korda, mis Eesti poliitilisel maastikul toimub. Valdav on mõtteviis „meie vs nemad“, kus noored tundsid, et tegelikult ei muuda nende hääl mitte midagi ja võimulolijad ei tee ka midagi nende olukorra parandamiseks. Noored on niigi madalama valmisaktiivsusega, kuid töötus on poliitilise tõrjutuse veel suuremaks tõukejõuks.

Tõrjutuse psühholoogiline ja sooline dimensioon

Psühholoogilistel põhjustel on väga suur mõju noore töötuse tõrjutuse muutumisele, sest töötus iseenesest ei tähenda automaatselt tõrjutust. Tööle saamisel on olulised noore isikuomadused, kuid ka psühholoogiline valmisolek tööle minna. Valmisolekut mõjutavad mitmed faktorid, nagu näiteks kodune olukord ning ametnike tegevus ning kool. Koduse olukorra all peetakse silmas nii juba mainitud sõpruskonda, vanemate suhtumist, kui ka perekondliku töötuse ajalugu. Võib juhtuda, et nimetatud faktorid on mõjutanud noort nii palju, et ta ei tahagi töötamisega tegeleda.

Noorte psühholoogilist valmisolekut võib mõõta töövestlustel käimise ning enesepakkumiste arvuga tööandjale. Intervjueeritud noorte hulgas on neid, kes kolm aastat töötud olnud, kuid pole kordagi töökuulutusele vastanud ning töövestlusel käinud. Põhjuseks toodi kodust turvalisust ning lootusetust tööle saada. Noorte aktiivsus varieerub suuresti – mõned on saatnud kümneid CV-sid, mõned pole vaevunud ühtegi saatma. Siinkohal mängis suurt rolli eneseusk, kuna need, kes tegelesid aktiivselt töötamisega olid ka kõrgema haridustaseme ja suurema oskuste pagasiga. Noor tunnetab ise väga hästi oma tööturualast „väärtust“ ning kui ta on kuskilt saanud arusaama, et tema ei kõlba kuhugi, siis ei hakka ta ka tööd otsima. Noorte tööturualase aktiivsuse võtmejõududeks on niisiis kool, kodu, tööhõiveamet. Kui nendes institutsioonides sisendatakse arvamust, et

noor on vajalik ja saab hakkama, siis ei avaldu töötus ka nii drastilistes arvudes. Ühelt poolt on oluline tööturualane olukord, suhtumine noortesse, teiselt poolt on pea sama tähtis nende endi valmisolek tööle minna.

Noorte töötute sotsiaalse tõrjutuse uurimisel võib oluliseks pidada ka soolist dimensiooni. Kuna intervjueriti nii noormehi kui neide, võib erinevusi ja sarnasusi näha nii nende suhtumises, motiveerituses, kui ka reaalses tegevuses. Suurim erinevus on lootustes palgale. Tütarlapsed on üldjuhul oma soovides tagasihoidlikumad, keskmiselt jääb nende poolt soovitatav palk 3000-5000 vahele. Noormeestele sobiv palk on keskmiselt umbes 5000 krooni. Sugude vaheliselt ei ole erinevused nõudmistes palgale ekstreemelt suured, kuid noormehed soovivad siiski suuremat palka. See on seletatav sellega, et Eestis tervikuna saavad mehed rohkem palka kui naised ning noormeestele on maast-madalast sisse juurdunud arvamus, et nemad peavad perekonda toitma. Neidude juures mängis rolli tagasihoidlikkus ning mõningane enese alahindamine.

Hanna 22, kõrgharidus, töötu 5 kuud:

„Ma arvan, et ma oleks rahul kui ma 3000 kätte saaksin. Mul on küll kõrgharidus, aga Pärnus on nii raske tööd leida. Minu erialal pakkumisi ei ole, peab vist hakkama klienditeenindajaks kuhugi kandideerima.”

Noormeestele on ühiskondlik surve palju suurem kui neidudele. See tuleb nii koolist, kodust kui ka ajakirjandusest. Seetõttu arvavad noormeestest töötud endast palju halvemini kui neiud ning neil on motivatsioon tööle saada palju suurem. Noormees peab enese töötuks olemist häbiasjaks, neiu paratamatuseks. Noormehel on palju raskem tõdeda endale ja teistele, et ta ei saa endale midagi lubada. Kui aga pidevalt peab keelduma sõprade kutsetest, väheneb sotsiaalne osalus ja tõrjutus on kiirem tekkima. Intervjueritud noormehed defineerisid töötust läbi rahaliste võimaluste puudumise, mis on neile tähtsaimaks probleemiks töötuks olemise puhul.

Konkreetselt ei saa välja tuua, kas tööturul on rohkem tõrjutud mehed või naised. Mõnedes piirkondades on töövõimalusi rohkem naistel, teistes meestel. Töö annab nii noormeestele kui ka neidudele suurema sotsiaalse suhtlusringi, paremad finantsilised võimalused ning osalustunde. Samas on eriliselt raske tööd leida lastega naistel, kelle puhul peab tööandja lapse olemasolu suureks miinuseks. Samas saavad lastega emad ka „peituda” lapse kasvatamise taha põhjendades sellega oma töötust. Lapse saamises näeb ajutist väljapääsuvõimalust ka paar naissoost intervjueritavat. Sellisel juhul on tegemist „pseudotöötutega”, kuna nad tegelikult tööd ei otsi ning kui neile midagi pakutakse, siis nad keelduvad tööst, tuues erinevaid lapsuga seotud ettekäandeid.

Airika 24, põhiharidus, töötu kolm aastat, 6 aastane laps:

„Tööle saaks ma minna 4-5 aasta pärast, kui laps on juba suurem ja saab ise hakkama. Ei ma ei otsi praegu midagi. Jah, laps käib küll lasteaias, aga ma pean ju ikka ta eest hoolitsema [...] Tegelikult ei tee ma päeval kodus midagi, vaatan seebikaid.”

Noorte töötus – eeldus tõrjutuse tekkeks

Margit Auväärt

Tõrjutuse leevendamine

Noore töötusest ja tõrjutusest väljatoomine on oluline nii noore enese kui ka ühiskonna jaoks. Noorena tõrjutuks muutumine võib jätta sügavad jäljed kogu eluks, mõjutades nii inimese töövõimet ja ülejäänud elu.

Intervjuudest selgus, et kooli katkestamise või lõpetamise järel ei hakka noored koheselt tööd otsima, paar-kolm kuud on nõ „puhkeperiood”. See on vahemik, mil noorel ei ole erilisi ambitsioone ning töölesaamine on lihtsalt aja küsimus – kui otsima hakkab, küll siis ka tööd leiab. Töötuse algperioodil on noored suhteliselt lootusrikkad tööleidmisvõimaluste suhtes, kuna enamik ümberringi ju töötab. Mõjutavad ka sõprade-tuttavate ning mujalt kuulnud positiivsed näited tööleidmisvõimaluste kohta, eeldatakse, et noorel on lihtne tööd leida. Seda toetavad ka ajakirjandusest kuulnud-nähtud lood, kus eakamad inimesed kurdavad, et küll noortel on tänapäeval lihtne tööd leida. Ajapikku võib aga selguda, et töö leidmine ei olegi nii lihtne.

Kristjan 19, keskkharidus, töötü 2 kuud:

„Kui ma koolist ära tulin, siis arvasin, et ma saan töökoha kiiremini, kui ma nüüd olen aru saanud. Arvasin, et töökohti on, ja mõtlesin, et esimese kuu jooksul ikka midagi leiab. Aga tegelikult töökohti eriti ei ole.”

Noor inimene on üldjuhul suhteliselt kogenematu ning tagasihoidlik, et oma probleemidega ise hakkama saada. Oma osa noore töötusest ja tõrjutusest väljatoomisel peaks olema ka Tööhõiveametil (THA), kohalikul tasandil valdadel. THA-te maine on aga noorte seas madal, enamik neist ei pöördugi sinna tööd otsima. Eriliselt umbusklikud on THA-te tegevuse suhtes kaugematest valdadest pärit noored. Põhjuseks on nii kaugus (asub Pärnus), kui ka teadmatus. Kui noor ennast töötuks registreerib, peab ta iga 30 päeva järel (või sagedamini) THA-d külastama, bussipilet kaugematest piirkondadest aga maksab. Mõnel pool käib buss vaid kaks korda päevas, seega kulub THA-s käimise peale terve päev. Samas pole THA-s maapiirkondadesse töökohti pakkuda, nii et tööle saamisel sellest asutusest üldjuhul abi ei ole.

Teine oluline tegur THA-te maine puhul on vähene informeeritus, kuna väga paljud noored tegelikult ei tea, millega THA tegeleb. Teadmatus mängib rolli nii linna- kui ka maanoorte puhul. Paljudele seostub THA vaid töökohtade pakkumisega ning abiraha maksmisega. THA teistest teenustest, nagu koolitus ja nõustamine, ei tea enamik midagi.

Merli 20, kutsekeskharidus, töötü 8 kuud:

„Ei, ma ei lähe THA-sse. Võib-olla kunagi tulevikus. Kõik räägivad, et mine sinna, saad haigekassa, aga ma ei taha minna. Seda ma polnud ka varem kuulnud, et seal koolitusi saab.”

Kuna enamik noori ei ole kursis THA tegeliku tegevusega, ei ole selle asutuse maine ka eriti hea. Registreerimata töötud pidasid sinna pöördumist viimaseks abinõuks tööle saamisel, kuna levinud on arvamus, et tegelikku abi

sealt ei saa. THA on eriti ääremaa valdade jaoks kaugel institutsioon, millest midagi ei teata ja mida isegi kardetakse. Ametlikult töötuks registreerimine tähendab noorele ka enesele töötuse tunnistamist, väga paljud varjuvad aga „puhkamise” maski taha ning sisendavad endale ja ümbritsevatele, et kui ta väga tahaks, ta tööle ka saaks. THA-sse minek muudab töötuse ametlikuks ja järelkult tuleb hakata midagi ette võtma. Kui aga noor on tagasihoidlik või on tal töötusest tulenevalt tekkinud passiivsus ja apaatus, siis on tal väga raske sundida end tööd otsima.

Need, kes siiski ennast ametlikult töötuks registreerivad, teevad seda kas kellegi pealekäimisel või haigekassa kaardi pärast ning osa loodab sealt ka ametlikku tööd leida. Enamikul registreeritud töötutel tuli tõuge THA-sse pöördumiseks lähedastelt, seega on vanemate toetus ja abi oluline ka töötusest väljarabelemisel. Mõnikord aga mängivad rolli muud huvid, kuna ametlikult registreeritud noor saab ka haigekassakaardi ja seega ravikindlustuse, samas on mõnede jaoks ülioluline töötü abiraha, mis on umbes 400 krooni kuus (alates 1999. aastast).

Kristjan 19, keskkharidus, töötü 2 kuud:

„Isa soovitas mul THA-sse proovida, kuna sealt saab abiraha ja nad pakuvad sealt ka tööd. Ega nad tegelikult mulle midagi pakkunud ei ole, aga las raha tiksub, saab vähemalt mobiili ära maksta.”

Üks sotsiaalse tõrjutuse mõõde on institutsionaalne tõrjutus, mis avaldub noore töötü võimalustes erinevatelt asutustelt abi saada. Kui noor on ennast teiste mõjutamisel või enda tahtmisel kokku võtnud ja THA-sse pöördunud, siis loodab ta sealt ka mingit abi. Asja üks pool on töötü abiraha ja ravikindlustus, kuid ennekõike loodetakse sealt abi leida tööd otsimisel. Intervjueeritud registreeritud töötutest on konkreetse töökoha soovitus saanud vaid üks, kes väikese puude töötü on THA-s erilise tähelepanu all. THA konsultant tunnistas ka ise, et kuigi noored vanuses 16-24 on tööturul riskigrupp ja seega peaks nad olema erilise tähelepanu all, ei jätku neil ressursse kõiki noori aidata ning nad on rohkem keskendunud puuetega, erivajadustega noortele. Samas jätab see teised noored unarusse. Kuigi töökuulutused on Pärnu THA-s avalikud ja noored jälgivad neid ka ise, tahaksid nad THA-st vaid kindlustunnet ning tõuget proovimiseks.

Kogemused THA konsultantidega näitavad, et töötutesse eriti personaalselt ei suhtuta. Paljudele konsultantidele ei oma tähtsust, kes konkreetselt tema ees istub. Tehakse vajalikud toimingud ning noorel on luba minna. Kui vesteldakse natuke, siis tahab konsultant lihtsalt teada, et kas töötü on tööle saanud. Sellega üldjuhul vestlus piirdub. THA konsultandi jutust tuli välja, et noori nad eriti raskest olukorras töötuteks ei pea, nende prioriteediks on ikkagi vanemad inimesed. See on aga vastuolus Euroopa Liidu põhimõtetega, kus noored on erilise tähelepanu all. Noored töötud on THA-s tõrjutud, kuna konsultandid ei pea neid tähelepanu vääriliseks. Probleemiks muutub ka suhtumine, mida nad nooresse „süstivad”, sest kui noore töötuga ei tegeleta või räägitakse halvustava alatooniga, siis võib väheneda ka motivatsioon tööd leida. THA-st saab enamik noortest praegu kaasa pigem negatiivse tunde kui motiveerituse oma olukorda

parandada.

Kadri 24, kõrgharidus, töötü 1 aasta ja 1 kuu:

„Arvasin, et võibolla leian THA kaudu tööd, sest seal oli kirjas ka, et nad ise pakuvad. Tegelikult ei paku nad seal mitte midagi, ise peab otsima. Põhimõtteliselt mõttetu koht. Esimene kord oli kohe väga ebameeldiv, küsiti, et mis te tahate, see dokument on puudu, ütles halvasti kogu aeg, ma tundsin ennast murust madalamana. Mul on üks kindel inimene, kelle juures ma pean käima, ükskord oli üks teine konsultant ja oi kuidas ta nähvas mulle. Mul polnud vist tööraamatut kaasas, ma olin harjunud, et ma ei kanna oma dokumenti kaasas, see teine inimene teab mind küll. Uus konsultant nähvas, et tööraamat peab kaasas olema, et tööd sa ka ei ole veel leidnud, jumalast halb suhtumine ja midagi pakkunud ka pole, muidu ei küsitagi, et kuidas läinud on, absoluutselt mitte midagi. Annan oma allkirja ära ja kõik, nende töö on tehtud sellega. Nad pole küsinud ka, et kas ma olen koolitustest huvitatud, see vist sõltub nõustajast ka, minu oma on küll väga passiivne.”

Omaette küsimuseks kujuneb ka reaalne abi THA poolt. Üks pool on nõustamine, kuid THA teenuste hulka kuuluvad ka koolituse pakkumine ning muud tööturuteenused. Abi THA-lt polegi aga nii lihtne saada, kuna nende eelarve on piiratud ning iga kulutust peab pikalt kalkuleerima. Pärnu THA-s on koolitus „Kuidas olla edukas”, kuid seda korraldatakse kolm korda aastas ning igaüks sinna ei pääse. Ette on nähtud ka tööturutoetus tööandjale, kui ta võtab noore tööle. Kuna raha on eelarves vähe, saavad seda toetust vaid üksikud puuetega noored. Igale koolitusele noor ka ei pääse, töötü peab ennast tõestama. Seega on tegevuskavades noored küll määratud riskirühmana, kuid reaalselt abi on neil väga raske saada.

Kuna intervjueriti ka maanoori, siis saab institutsionaalse tõrjutuse puhul vaadelda ka abi osutamist valdade tasemel. Maal on tihti esimeseks kohaks, kuhu abi saamiseks pöördatakse, vallad ja sotsiaaltöötaja. Sealne suhtumine võib tulevikus tugevasti mõjutada noore arvamust riigiasutustest. Valdade puhul ühest käitumismustrit suhetes noorte töötutega välja tuua ei saa. Palju sõltub siiski konkreetsest vallast, ametnikest ning noore varasemast kogemusest vallaga. Finantsilise abi suhtes oli nii positiivseid kui ka negatiivseid näiteid. Kõige drastilisema näite kohaselt pidi noormees kooli pooleli jätma, kuna vald ei suutnud tema kutsekoolis õppimist toetada. Kuna mõnedest vallaametnikest oli noortele jäänud mulje kui vanadest, hoolimatutest inimestest, kes on ainult omakasu peal väljas, siis ei tahtnud noored ka sinna abi küsima minna.

Virve 22, keskhariidus, töötü 3 aastat:

„Sotsiaaltöötajast sõltub ka palju, aga ma pole ausalt öeldes üldse aru saanud, millega ta tegeleb. Vahepeal oli sotsiaaltöötaja koolis, öeldi, et kui mingi mure on, siis minge sinna, aga kes ikka läheb, kui mitte

eriti sõbraliku näoga tädi sulle otsa vaatab. Sotsiaalkäsi jätab meil natuke soovida. Umbes selline suhtumine, et mida sa jälle tahad.”

Kuna maakogukonnad on ka suhteliselt väikesed ning kõik tunnevad kõiki, on noorte jaoks omamoodi katsumuseks minna valda ja tunnistada, et tal on probleeme. Enamik noortest valda abi saamiseks ei pöördunudki, kuna nad ei osanud sealt midagi oodata. Toimetulekutoetustest ei teadnud enamik noori midagi ja ega vald ise ka neid ei reklaami. Kes olid valda pöördunud, ootasid sealt ennekõike psühholoogilist toetust, mõned käisid küsimas töökohtade kohta, mõned lihtsalt muret kurtmas. Üldiselt vallast noored siiski abi ei saa, kuna ametnikud on tõrjuvad ning finantsilisi võimalusi ei ole.

Noorte endi võimaluseks töötust leevendada on kodukohast lahkumine, et mujal paremini läbi lüüa. Noored on üldjuhul ettevõtlikum kontingent kui eakamad inimesed, enamik on muutustele altimad kui vanemad inimesed. Seetõttu on Eestis väga paljud leidnud, et välismaal ootavad neid paremad palgad ja töötingimused. Peaaegu igal intervjuueeritaval on mõned sõbrad-tuttavad, kes läinud välismaale õnne otsima. Ka noortele töötutele endile oli tehtud pakkumisi välismaale minna ning kolm neist kaalusid seda tõsiselt, nende jaoks on välismaale minek vaid aja küsimus. Seega on neil piisavalt võimalusi oma olukorda muuta. Paljud aga ei soovinud mingi hinna eest oma kodukohast lahkuda, kuna välismaale töölemineku suhtes ei ole kunagi garantiid.

Kokkuvõte

Läbi viidud intervjuudest selgus, et enamikel juhtudel viib töötus sotsiaalse tõrjutuseni. Esimene tasand on majanduslik tõrjutus, mil noore töötuse tõttu vähenevad tema sissetulekud ning on oht langeda vaesusesse. Majanduslik tõrjutus andis teed ühiskondlikule ja kultuurilisele tõrjutusele, kus rahaliste vahendite nappus viib enesehaletsuse ning sotsiaalse osaluse vähenemisele. Põhilised töötust leevendama aitama pidavad institutsioonid, nagu Tööhõiveamet ja kohalik omavalitsus, tihtilugu vaid süvendavad tõrjutust, kuna sealt saadav abi on minimaalne ja ametnike suhtumine tõrjuv. Töötuse põhjustajaks ja tagajärjeks on kitsas sotsiaalne võrgustik, kuna noortel napib vajalikke tutvusi ja töötuks olemise aja jooksul võivad need veelgi väheneda. Noortele tähendab töötus suuremat sõltuvust teistest pereliikmetest, kasvanud pinget iseendas ja perekonnas, üksildust ja sotsiaalset tõrjutust selle tulemusena.

Viidatud allikad

- VENESAAR, U., Maldre, R (2001) Noored eesti tööturul ja tööturupoliitika, Harmoniseerimine ja vabadus Eesti majanduspoliitika integreerumisel Euroopa Liiduga, IX teadus- ja koolituskonverentsi ettekanded-artiklid, Tallinn, lk 273-285
- VÖÖRMANN, R., Helemäe, J., Saar, E. (2001) *Noorte tööleasumine ja sotsiaalne iseseisvus: Eesti riigi poliitika Euroopa Liidu taustal*. Rahvastikuministri büroo
- KUTSAR, D., Aasland A., Knudsen K., Trapenciere I. (1997) *The Baltic States revisited: living conditions and comparative challenges: compilation of papers presented at the seminar*. Baltic Nordic Living Conditions Research. Oslo Fafo

Noorte töötus – eeldus tõrjutuse tekkeks

Margit Auväärt

-
- KUTSAR, D. (2002): *Elutingimused Eestis viis aastat hiljem*. Tartu
- EAMETS, R. (2003) Kui tõsine probleem on Eestis noorte töötus? *Postimees*, 27. august
- CEC (1993) Combating Exclusion in Ireland 1990-1994, P.Commin (Ed.), A Midway report, *Observatory on National Policies to Combat Social Exclusion*, Brussels
- GIDDENS, A. (2001): *Sociology*. Cambridge Polity Press
- SHUCKSMITH, M. (2004) Young People and Social Exclusion in Rural areas, *Sociologia Ruralis*: Vol 44, No. 1. 43-59
- UNDUSK, R. (2005) Töö saamisel on tähtsal kohal sotsiaalsed võrgustikud. *Linnaleht*, 2. märts